

УДК 336.24.08:343.353](477.8)«1920»

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.6>

Сергій ГУМЕННИЙ

кандидат історичних наук, асистент кафедри історії Центральної та Східної Європи

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01601

(serhii.humennyi@knu.ua)

Serhii HUMENNYI

PhD (History), Assistant Lecturer at the Department of History of Central and Eastern Europe

Taras Shevchenko National University of Kyiv 60 Volodymyrska Street, City of Kyiv, Ukraine, 01601

(serhii.humennyi@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7168-8453>

СЛУЖБОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ МИТНОЇ ВАРТИ «ДИРЕКЦІЇ МИТ У ЛЬВОВІ» ДИСЦИПЛІНАРНИХ ВИМОГ (1920-ТІ РР.)

Анотація. *Мета статті* – проаналізувати службові порушення працівниками митної варти «Дирекції мит у Львові» дисциплінарних вимог у 1920-х рр. для виявлення їх характеру, причин і наслідків, а також особливостей функціонування митної служби в умовах окресленого періоду. Це допоможе зрозуміти роль людського чинника на дисципліну працівників та ефективність функціонування «Дирекції мит у Львові». **Методологія дослідження.** Історико-порівняльний метод використовується для аналізу архівних документів, законодавчих актів, звітів, службових записок та інших матеріалів, пов'язаних із діяльністю митної варти «Дирекції мит у Львові» в окреслений період. Застосовувався для порівняння характеру порушень працівниками митної варти «Дирекції мит у Львові» з іншими інспекторатами митної варти. Соціально-економічний аналіз використовувався для вивчення впливу економічної нестабільності, соціальних умов і корупції на поведінку працівників митної варти. Міждисциплінарний підхід застосовувався для поєднання історичних, правових і соціологічних методів для комплексного вивчення проблеми. **Наукова новизна.** Вперше проведено системний аналіз службових порушень працівниками митної варти «Дирекції мит у Львові» щодо дотримання дисциплінарних вимог у 1920-х рр. Розширено знання про організацію та функціонування митної варти «Дирекції мит у Львові» з точки зору впливу соціально-економічних та політичних обставин на професійну етику та дисципліну працівників. Виявлено особливості дисциплінарних порушень, включаючи типові дії, а також їх мотивацію. **Висновки.** У 1920-х рр. порушення працівниками митної варти «Дирекції мит у Львові» дисциплінарних вимог були типовим явищем. Вони мали як індивідуальний, так і системний характер, що свідчило про недоліки в організації роботи митної варти, зокрема у забезпеченні дисципліни та професійної етики. Найпоширенішими видами порушень були недотримання професійних обов'язків; порушення дисциплінарних вимог через низький рівень підготовки працівників митної варти; недостатній рівень контролю та внутрішнього нагляду; зловживання алкогольними напоями тощо. Наслідки порушень дисциплінарних вимог працівниками митної варти призводили до зниження ефективності роботи митних структур і втрати довіри до державних інституцій серед місцевого населення.

Ключові слова: «Дирекція мит у Львові», митна варта, інспекторати митної варти, порушення дисциплінарних вимог, професійна етика.

OFFICIAL VIOLATIONS BY CUSTOMS GUARDS EMPLOYEES «DIRECTORATE OF CUSTOMS IN LVIV» DISCIPLINARY REQUIREMENTS (1920S)

Abstract. *The purpose of the article* is to analyze official violations of disciplinary requirements by employees of the customs guard of the «Directorate of Customs in Lviv» in the 1920s in order to identify their nature, causes and consequences, as well as the peculiarities of the functioning of the customs service in the conditions of the specified period. This will help to understand the role of the human factor in the discipline of employees and the effectiveness of the functioning of the «Directorate of Customs in Lviv». **Research methodology.** The historical-comparative method is used to analyze archival documents, legislative acts, reports, offi-

cial memos and other materials related to the activities of the customs guard «Directorate of Customs in Lviv» in the specified period. It was used to compare the nature of violations by employees of the customs guard «Directorate of Customs in Lviv» with other inspectorates of the customs guard. Socio-economic analysis was used to study the impact of economic instability, social conditions and corruption on the behavior of customs officers. An interdisciplinary approach was used to combine historical, legal and sociological methods for a comprehensive study of the problem. **Scientific novelty.** For the first time, a systematic analysis of official violations by employees of the customs guard of the «Directorate of Customs in Lviv» regarding compliance with disciplinary requirements in the 1920s was carried out. Knowledge about the organization and functioning of the customs guard of the «Directorate of Customs in Lviv» was expanded from the point of view of the influence of socio-economic and political circumstances on professional ethics and employee discipline. The features of disciplinary violations, including typical actions, as well as their motivation, are revealed. **Conclusions.** In the 1920s, violations of disciplinary requirements by employees of the customs guard «Directorate of Customs in Lviv» were a typical phenomenon. They were both individual and systemic in nature, which indicated shortcomings in the organization of the work of the customs guard, in particular in ensuring discipline and professional ethics. The most common types of violations were failure to comply with professional duties; violation of disciplinary requirements due to the low level of training of customs officers; insufficient level of control and internal supervision; abuse of alcoholic beverages, etc. The consequences of violations of disciplinary requirements by customs officers led to a decrease in the efficiency of customs structures and a loss of trust in state institutions among the local population.

Key words: «Directorate of customs in Lviv», customs guard, customs guard inspectorates, violation of disciplinary requirements, professional ethics.

Постановка проблеми. У міжвоєнний період митна варта «Дирекції мит у Львові» відіграла важливу роль у забезпеченні економічної стабільності держави, зокрема у регіонах, які мали стратегічне значення для зовнішньої торгівлі та захисту кордонів. Проте її діяльність супроводжувалася численними службовими порушеннями, які підривали її ефективність і дискредитували її в очах громадськості. Проблема дослідження полягає у вивченні причин, характеру та наслідків таких порушень у митній варті «Дирекції мит у Львові». Недостатній рівень дисципліни серед працівників, зловживання службовим становищем і недостатня організація внутрішнього контролю стали серйозними викликами для митної системи того часу. Вивчення порушень дисциплінарних вимог митною вартою «Дирекції мит у Львові» 1920-х рр. дозволить розкрити специфіку роботи митних структур, охарактеризувати чинники, що впливали на дотримання дисципліни тощо.

Мета статті – проаналізувати службові порушення працівниками митної варти «Дирекції мит у Львові» дисциплінарних вимог у 1920-х рр. для виявлення їх характеру, причин і наслідків, а також особливостей функціонування митної служби в умовах окресленого періоду. Це допоможе зрозуміти роль людського чинника на дисципліну працівників та ефективність функціонування «Дирекції мит у Львові».

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1920-х рр. «Дирекція мит у Львові» була важливою складовою системи митних органів державної влади, поширюючи свій вплив на Краківське, Львівське, Станіславівське і Тарнопільське воєводства. Працівники митної варти виконувала важливі завдання з регулювання торгівлі, збору мит і запобігання правопорушенням тощо. Однак ці функції нерідко ускладнювалися низьким рівнем професійної підготовки працівників, недостатньою організацією внутрішнього контролю, зловживанням алкогольними напоями, що стали серйозними викликами для тогочасних митних органів. В основному вони стосувалися несумлінного виконання службових обов'язків, нехтування інструкціями, відсутністю на робочому місці, конфлікти з колегами чи керівництвом митних органів, недосконалістю системи внутрішнього нагляду, низьким рівнем кваліфікації працівників через відсутність систематичного навчання та перепідготовки тощо. «Дирекція мит у Львові» вживала

різні заходи для боротьби з порушеннями. Найпоширенішими методами боротьби було введення додаткових інструкцій та регламентів несення служби, посилення дисциплінарних стягнень, створення спеціальних інспекцій для перевірки працівників митної варти тощо. Однак зазначені заходи не завжди були ефективними. Загалом, порушення дисциплінарних вимог службовцями митної варти «Дирекції мит у Львові» були спричинені поєднанням як зовнішніх, так внутрішніх чинників, що свідчило про необхідність комплексного підходу до її організації та управління.

14 листопада 1926 р. Адміністративний відділ управління охорони кордону «Дирекції мит у Львові» зауважував на тому, що перевірка інспекторату митної варти у Ворохті зафіксувала не виконання наказів і розпоряджень вищих органів митної варти. «Це дуже сумний симптом» – зазначав головний інспектор [1, арк. 49]. Зокрема, на ескізах і мапах митних комісаріатів не було позначено оперативні пункти, не проведено між ними меж, не виділено форпостів, найважливіших шляхів сполучення, прикордонних застав з боку сусідньої країни. У протоколах відсутні напрямки руху митних служб, забезпечення зброєю та набоями тощо [1, арк. 49]. Наголошувалося на відсутності протоколів нарад з сусідніми інспекторатами митної варти, адреси родичів офіцерів тощо. Повідомлялося, що начальники відділків державної поліції та їх помічники «поверхово» вели службову документацію: неточно визначали маршрути пересування митної варти, обмежувалися «беззмістовним» записом «Я контролював ділянку застави», що не давало жодного уявлення про те, як саме здійснювався контроль підпорядкованих служб [1, арк. 49 зв.]. Порушувався графік контролю. Зокрема, з 2–3 год. патрулювання з наступними 1–3 год. відпочинку. У відповідності з положенням, якщо чергування тривало 24 год. і більше, то інспекторові митної варти надавався безперервний відпочинок після 3 год. чергування – щонайменше 8 год. [1, арк. 49 зв.].

Питання оплати праці митників за нічне чергування розглядалося Радою Міністрів після набрання чинності нового законом про оплату праці [2, арк. 37]. Так, ще 15 березня 1921 р. Міністерство фінансів визначало оплату для митниць, якщо їх діяльність відбувалася поза межами приміщення і в неробочий час. Відповідно вартість послуг зростала на 100 %, кожному митникові година праці оплачувалася в розмірі 50 марок польських (далі – мп.), але не більше 150 мп. за робочий день, допоміжному персоналові – не більше 75 м. [3, s. 11].

Один із охоронців інспекторату митної варти у Снятині повідомляв у рапорті, що «21 грудня 1926 р., перебуваючи на службі, наступного дня я був присутній на вокзалі, коли близько 03.30 пополудні прибув експрес з Румунії. Коли потяг зупинився, ніхто з митниці у потяг не заходив, лише через декілька хвилин зайшли прибиральники в його останній вагон, щоб прибрати сміття. Разом з ними до вагону зайшов якийсь митник, але через деякий час повернувся, викликавши іншого, нетверезого митника, викрикнув: «У кого обшук потяга». Після цих слів митник зайшов у вагон, вигнав жінок-прибиральниць, тоді я помітив двох митників, які почали обшукувати потяг. На підставі наведених спостережень роблю висновок, що особи, які бажають ухилитися від виконання обов'язків, мають достатньо часу, щоб сховати свої незаконні товари на вулиці...» [4, арк. 3].

Серйозною хобою перевірки було те, що вищий і нижчий склад митної варти «не завжди знають один одного», свої службові обов'язки також, штатна зброю перебувала у неналежному стані. Головний інспектор звернув увагу на відсутність книг із наказами та розпорядженнями тощо [1, арк. 49 зв.]. «Дирекція мит у Львові» рекомендувала інспекторатам митної варти надіслати повний перелік канцелярського обладнання, необхідного для повноцінного функціонування митних структур [5, арк. 64 зв.]. Однак економія коштів стосувалася не лише канцелярських потреб, але й використання заборони на придбання нових шин для службових велосипедів митної охорони. Однак президія Ради Міністрів повідомляла про призупинення

з 30 червня 1925 р. виплати грошових премій, дотацій тощо, зважаючи на економію коштів. Авансові виплати заробітної плати не виплачуватимуться «колективно», а індивідуально, їх не варто нараховувати за обставин, що «...надають їм характеру виплати під час відпусток» [6, арк. 119 зв.]. Маємо приклади, що ще 12 січня 1923 р. податкова інспекція у Кракові надсилає до окружної фінансової дирекції у Вадовіцах інформацію щодо не отримання матеріальної винагороди за листопад-грудень 1922 р. [7, арк. 8]. 11 квітня 1923 р. зазначена податкова структура повідомляла «Дирекцію мит у Львові» про «вчинення відповідної службової дії» у справі отримання винагороди [7, арк. 13].

У звіті одного з інспекторів митної варти йшлося про те, що вартові віддають честь зі зброєю в руках, під час доповіді не знімають її з плечей, порушують ст. 107, 342, 343, 353 стрілецького статуту [8, арк. 4]. Працівники митної варти при виконанні службових обов'язків, у разі наближення до нього безпосереднього начальника мали б доповідати йому про ситуацію, якщо цьому не перешкоджали певні обставини [6, арк. 136 зв.]. Так, інспекторат митної варти у Самборі в особі його очільника не реагував на порушення вимог статуту особовим складом, «...не видавав жодних розпоряджень і не виносив жодних докорів чи зауважень винним...» [6, арк. 253]. Зокрема, під час планової перевірки митного поста у Бескидах, «усі охоронці спали», за винятком начальника митної варти. У протоколах відсутня інформація щодо реагування на порушення і притягнення винних до дисциплінарної відповідальності [6, арк. 253].

Питаннями, пов'язаними з порушеннями трудової дисципліни займалася дисциплінарна комісія при «Дирекції мит у Львові» [9, арк. 14]. Саме вона визнала винним в порушенні службових обов'язків працівником митниці Снятин-Залуччя Петром Волощуком. Він, під час конвою вантажу, призначеного для експорту до Румунії побічним шляхом, не проконтролював його відправлення, що призвело до конфлікту на кордоні [10, арк. 10]. Реагуючи на ситуацію, Міністерство фінансів зобов'язувало «Дирекцію мит у Львові» накласти на П. Волощука дисциплінарне стягнення [10, арк. 10].

Проблема зловживання алкоголем була також серйозною. З метою регулювання вартості алкоголю, ще 8 березня 1921 Міністерство фінансів визначало відпускні ціни на алкогольні напої. Наприклад, на 1 л «чистого» спирту для державних лікувальних закладів становив 60 мп., для підприємств горілчаної промисловості – 390 мп., інших структур – 350 мп., горілка для споживачів 45° (0,6 л) – 110 мп., за 1 л – 165 мп. [11, s. 8].

1 лютого 1922 р. Міністерство фінансів внесло зміни до наказу колишнього монопольного управління від 14 травня 1919 р. і рекомендувало дотримуватися таких умов: конфіскований спирт за винятком кримінальних розслідувань й судових рішень підлягав продажу на аукціоні за оцінною вартістю, без врахування існуючих ринкових цін на продукт. Окрім того міг бути проданим для медичних або митних цілей, технічних потреб тощо. Аукціон мав розпочинатися з визначеної експертами суми, але не нижче 212 мп. за 1 л, за необхідності її можна було знизити до 210 або підвищити до 420 мп. за 1 л в залежності від його призначення. Кошти, отримані від реалізації спирту, підлягали депонуванню податковою інспекцією у відповідності з отриманим прибутком. Натомість спирт, визнаний фахівцями непридатним для продажу, мав бути утилізований чиновниками [12, s. 1–2].

7 листопада 1925 р. Станіславівське воєводство повідомляло «Дирекцію мит у Львові» про неадекватну поведінку комісара митниці в Жупані Артура Білецького. Просило про його переведення за межі воєводства на іншу посаду в митній варті [13, арк. 4]. У характеристиці на А. Білецького йшлося про те, що він одружений, римо-католик, колишній поручник австро-угорської армії, батько чотирьох дітей. Проступок службовця митної варти полягав у тому, що він був одним із організаторів масової пиятики, коли його підопічні не бажали танцювати з жінками-українками, він зупинив музику, заявляючи, що «Поляки мені не друзі, я є Русин,

Русин є мій брат, то є моя кров, тут є русько-польська, ви не маєте тут нічого, я тут диктатор, ціле Жупанє повинно мене слухати» [13, арк. 7].

Станіславівський воєвода вчергове інформував «Дирекцію мит у Львові» про усунення А. Білецького із займаної посади і арештування [13, арк. 31]. Влада зобов'язувало «Дирекцію мит у Львові» перевести його за межі Сколівського повіту, тому що він організував нелегальне зібрання, без дозволу староства, поблизу церкви у селі Кшивці Турківського повіту з метою агітації місцевих українців до заснування «Просвіти» і кооперативи [13, арк. 44]. У деяких випадках переведення на інше місце служби було покаранням за вчинені правопорушення, недотримання охоронцями митної варті положень статуту, порушень техніки безпеки тощо. Так, 27 жовтня 1925 р. інспекторат митної варті у Живці проводив зібрання резерву охоронців, на яке прибув службовець із Нового Сончу в нетверезому стані. Його затримано, у відповідності із розпорядженням головуючого на зібранні, повідомлено про вчинення правопорушення, не сумісного з «гідністю офіцера у формі» [14, арк. 39].

Правопорушника покарано «в порядку покаяння без надання витрат на переведення на службу» в підпорядкування інспекторату митної варті у Самборі, «куди має бути переведено негайно після отримання службового окладу за березень 1926 р. На старшого охоронця митної варті Станіслава Вахов'яка за порушення § 7 п. 12 «Тимчасових дисциплінарних приписів» накладено покарання, так зване «нагадування», за злочин проти жінки. У разі повторення подібних випадків він мав бути звільнений зі служби [15, арк. 22]. Зокрема, працівниця митниці зверталася до суду зі скаргою, що її безпосередній начальник, керівник митниці Станіслав Чарнецький висловлювався в громадських місцях про неї, матір двох дітей, як про жінку легкої поведінки, «...наражає мене, державного службовця, на втрату довіри, зважаючи на займану посаду...» [16, арк. 10].

Мечислав Ціхоцького, комісара митної варті Ямельницької поліційної дільниці, покарано за вчинення службових правопорушень у відповідності зі ст. 7 п. 20 «Тимчасового дисциплінарного регламенту митної варті» – неадекватна поведінка щодо підлеглих, що каралося штрафом й попередженням [17, арк. 128]. Натомість інспекторат митної варті у Самборі, зважаючи на недостатній контроль з боку очільника комісаріату, «...не видав жодних розпоряджень і не виносив жодних докорів чи зауважень винним...» [17, арк. 128]. 15 серпня 1926 р. під час перевірки несення служби на митному пості у Бескидах, усі «...вартіві спали в нетрях...». Керівник комісаріату не покарав винних, не притягнув їх до дисциплінарною відповідальності [17, арк. 253].

1 квітня 1926 р. Дирекція державних залізниць у Львові інформувала «Дирекцію мит у Львові» про те, що службовець Качмарек і охоронець митної варті Кокуржинський із Липкова, «...на повному ході руху поїзда № 3281 вистригнули, зіскочивши біля тунелю охоронця» [18, арк. 19 зв.]. Оскільки зазначене порушення правил руху залізничного транспорту могло призвести до катастрофічних наслідків, Дирекція державних залізниць «...просила привселюдно покарати порушників, щоб запобігти аналогічним діям в майбутньому» [18, арк. 19 зв.].

Висновки. Працівники митної варті «Дирекції мит у Львові» нерідко порушували дисциплінарні вимоги, що свідчило про недостатню відповідальність та слабку організацію внутрішнього контролю. Основними видами порушень були недотримання інструкцій, зловживання службовим становищем, неналежне виконання обов'язків, зловживання алкоголем під час несення служби тощо. Існуючі механізми контролю та дисциплінарного впливу виявилися недостатньо ефективними. Попри запровадження чітких інструкцій та регламентів, їхнє виконання нерідко ігнорувалося, тому службові порушення знижували рівень довіри до працівників митної варті «Дирекції мит у Львові», послаблювали ефективність її функціонування.

Література

1. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 84. 73 арк.
2. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 8. 103 арк.
3. Rozporządzenie ministra skarbu z dnia 24 lutego 1921 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. S. 11.
4. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 12. 108 арк.
5. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 66. 179 арк.
6. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 85. 330 арк.
7. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 3. 56 арк.
8. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 82. 47 арк.
9. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 65. 141 арк.
10. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 833. 44 арк.
11. Rozporządzenie ministra skarbu z dnia 8 marca 1921 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
12. Do Izby Skarbowej – Wydział IV w Warszawie, Łodzi, Lublinie. Kielcach, Poznaniu, Białymstoku, Brześciu n/B, Łucku, Krakowie, Grudziądzu, Lwowie i do Dyrekcji Skarbu w Cieszynie // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 lutego 1922. Nr. 5. S. 1–2.
13. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 836. 68 арк.
14. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 82. 47 арк.
15. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 86. 221 арк.
16. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 824. 10 арк.
17. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 10. 118 арк.
18. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 1044. 56 арк.

References

1. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine] F. 162. Op. 1. Spr. 84. 73 ark.
2. *TsDIAL Ukrainy*. [TsDIAL of Ukraine] F. 162. Op. 1. Spr. 8. 103 ark.
3. Rozporządzenie ministra skarbu z dnia 24 lutego 1921 r. (25 marca 1921) [Regulation of the Minister of Treasury of February 24, 1921]. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu*. Warszawa, S. 11. [in polich]
4. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 12. 108 ark.
5. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 66. 179 ark.
6. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 85. 330 ark.
7. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 3. 56 ark.
8. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 82. 47 ark.
9. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 65. 141 ark.
10. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 833. 44 ark.
11. Rozporządzenie ministra skarbu z dnia 8 marca 1921 r. (25 marca 1921) [Regulation of the Minister of Treasury of March 8, 1921]. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu*. Warszawa, 24 s. [in polich]
12. Do Izby Skarbowej – Wydział IV w Warszawie, Łodzi, Lublinie. Kielcach, Poznaniu, Białymstoku, Brześciu n/B, Łucku, Krakowie, Grudziądzu, Lwowie i do Dyrekcji Skarbu w Cieszynie (20 lutego 1922). [To the Fiscal Chamber – Department IV in Warsaw, Łódź, Lublin. Kielce, Poznań, Białystok, Brest n/B, Lutsk, Kraków, Grudziądz, Lviv and to the Treasury Directorate in Cieszyn]. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu*. Warszawa, Nr. 5, S. 1–2. [in polich]
13. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 836. 68 ark.
14. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 82. 47 ark.
15. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 86. 221 ark.
16. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 824. 10 ark.
17. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 10. 118 ark.
18. *TsDIAL Ukrainy* [TsDIAL of Ukraine]. F. 162. Op. 1. Spr. 1044. 56 ark.